

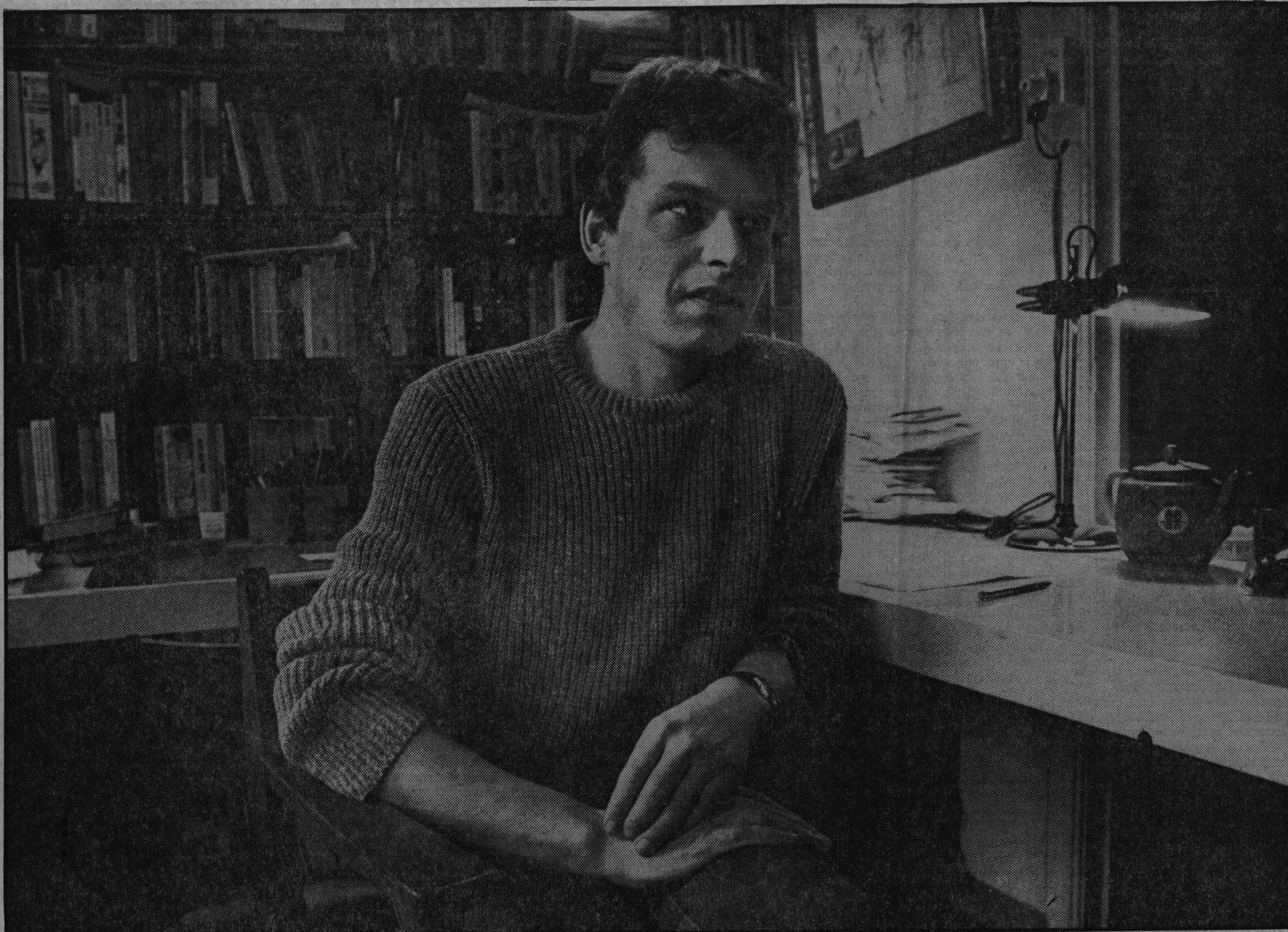

Foto Wim Ruigrok © de Volkskrant

Net als het televisiebedrijf wordt ook de boekenwereld in toenemende mate voortgestuwd door dingen die niets te maken hebben met de inhoud van wat ze zou moeten communiceren: kwaliteit. De boekenwereld zou niet, in steeds schaamtelozer vorm – alsof men nooit van de heer Boorman en zijn *Wereldtijdschrift* heeft gehoord – bedrukt papier moeten verkopen of „bekende Nederlanders” maar boeken die je, ook als ze leuk zijn, serieus moet nemen. Maar zo gaat het niet. De tijden zijn moeilijk. Toptiens

weerspiegelen de smaak van een zo groot mogelijk publiek dat voortdurend geprikkeld wordt de laatste verschenen *bestseller* zo snel mogelijk aan te schaffen en op zijn beurt wordt die bestseller het model van wat nog uitgegeven kan worden. Wat daar ver van afwijkt, en dat is literair gezien nogal wat, krijgt steeds minder kansen omdat degenen die zich daarvoor in zouden moeten zetten weten dat er maar geringe vraag naar is. Een beetje boek ligt tegenwoordig op zijn hoogst zo'n anderhalve maand in de boekwinkel en daarna is het

spoorloos geworden. In ieder geval dat laatste wil uitgeverij Meulenhoff met een kleine kunstgreep enigszins trachten tegen te gaan. Zij creëerde het „Literair Moment”. Het houdt in dat eenmaal per kwartaal een belangrijk literair boek in een eenmalige goedkope editie wordt uitgebracht waarbij tevens gepoogd wordt wat meer bekendheid te geven aan de auteur en wat hij nog meer heeft geschreven. De eerste keer is

dat het boek *Bouwval*. De schrijver ervan heet Frans Kellendonk. Frans Kellendonk doet tegelijkertijd ook zelf van zich spreken doordat hij in samenwerking met Oek de Jong een nieuw tijdschrift begint, *De Jakobsladder*, dat zal proberen een andere literaire actualiteit te laten zien dan een massaal publiek wordt opgedrongen. Frans Kellendonk (*doctor* Frans Kellendonk, in 1978 verscheen zijn dissertatie over *John & Richard Marriot*) schreef na *Bouwval* op een steeds virtuozier en doorleefder wijze *De nietsnut*, *Letter en geest*.

Een spookverhaal en *Namen en gezichten* (een voortreffelijke bundel). Hij vertaalde boeken van John Fowles, Henry James – die in de Verenigde Staten een ware *revival* beleefde – Laurence Sterne, Thomas De Quincey en Wyndham Lewis, een verguisde maar daarom niet minder interessante tijdgenoot van Ezra Pound, T.S. Eliot en James Joyce. Kellendonk doceerde een jaar aan een Amerikaanse universiteit en aan zijn reizen door dat land houdt hij de indruk over van „een verbijsterende gelijkvormigheid” van de mensen.

Frans Kellendonk wil tegenwicht bieden aan het modieuze literatuurbedrijf

Katholicisme als maatschappelijk ideaal

HOE LAAT KELLEN-DONKS werk zich verkopen aan een publiek dat nog steeds alleen vertrouwd is met traditionele realistische verhaalvormen die vooral dienen tot het amuseren van de lezer?

Frans Kellendonk: „Misschien is het gewoon domheid van mijn kant, maar ik begrijp die bodemloze behoefte aan amusement van mensen niet, die behoefte aan geesteloze boeken, geesteloze tv-series. Ik vind dat allemaal stom-vervelend. Dat is op zichzelf al voldoende reden voor mij om niet in die trant te werken te gaan. Wat het realisme betreft: Ik heb al eens vaker gezegd dat het in mijn ogen een uiterst kunstmatige conventie is die helemaal niet weerspiegelt hoe mensen in het leven staan. Het realistische verhaal, met zijn lineaire vertelling, de chronologische volgorde, het en-toen-en-toen-en-toen-verhaal klopt helemaal niet met de manier waarop we ons tot de wereld verhouden, op elk moment van de dag. De toekomst, het heden, het verleden, het grijpt allemaal steeds in elkaar. Alleen al uit een oogpunt van natuurgetrouwheid verwerp ik dat realisme.”

Bonbons

Als je zegt dat je die conventie verwerpt, wat stel je daar dan tegenover? „Ik stel daar tegenover een verhaal waarin vorm en inhoud één zijn, waarin de vorm iets te maken heeft met het thema. Ik ga niet een verhaal vertellen in een van tevoren vaststaand stramen. Dat is ook geen kunst, volgens mij. Dat is bonbons verpakken.”

Kun je zeggen, als je voor het gemak literatuur even onderscheidt in het goed geschreven makkelijke realistische boek en jouw soort literatuur, dat het eerste uitgaat van een bekend beeld van de werkelijkheid terwijl jij het standpunt inneemt dat de werkelijkheid pas in het geschrevene zichtbaar wordt en dus eigenlijk niet bestaat?

„Nee, nee, ik zeg niet dat de werkelijkheid niet bestaat. Ik zeg dat de werkelijkheid op zichzelf niet iets is waar wat aan te ontdekken valt. Werkelijkheid zoals ze bestaat heeft geen betekenis of zin die wij er, als we er maar genoeg aandacht aan besteden, uit kunnen halen. Zin en betekenis zijn dingen die wij aan de werkelijkheid verlenen. Dat is een artistieke ingreep, een noodzakelijke artistieke ingreep.”

Je hebt eens gezegd dat literatuur vragen moet stellen. Wat bedoel je daarmee?

„Dat ik literatuur een kritische functie toedicht. Dat in de eerste plaats. Literatuur moet ons uit onze zelfgenoegzaamheid wakkerschudden. Als we een boek uit hebben moet er iets gebeurd zijn waardoor we een beetje anders tegen onszelf en de wereld aankijken.”

Hoe laat zich dat rijmen met je uitspraak dat een verhaal nergens over hoeft te gaan als het maar iets is? „Literatuur is niet kritisch in dezelfde zin als waarin wetenschap of journalistiek kritisch kan zijn. Literatuur heeft een heel andere methode, veel moeilijker te beschrijven, die een ordening aanbrengt. Deze werkt kritischer naarmate ze nieuwer en onverschuld is: ze dwingt je in een werkelijkheid die je nog niet kent. Literatuur is geen beschrijving van werkelijkheid, het is zelf iets werkelijks, zoals een mens, een huis of een boom.”

En ze is, in jouw opvatting autobiografisch, maar geen zelfexpressie? „Ja, je leven, niet alleen wat je overkomt, is maar ook wat je denkt, wat je voelt, dat is het materiaal waarmee je werkt. Je maakt er iets van. Je schrijft het niet op, je legt geen beken-tenis af, althans ik doe dat niet, maar je gebruikt het als bouwstenen voor je boeken.”

Om wat te bereiken? „Een kunstwerk. Een kunstwerk dat enerzijds reflecteert op mijn bestaan, maar dat is niet zo interessant voor lezers, en anderzijds een band schept met lezers van wie ik hoop dat ze iets herkennen. Maar daar moet het niet bij blijven. Van belang is dat ze zien wat je met die ervaringen van je gedaan hebt.”

Beroeps

„Wat een verhaal moet hebben is een gevoel van volheid, zoals je dat in je dagelijkse bestaan ervaart, een gevoel dat alles er is. Ik kan niet zeggen welke ingrediënten ik daarvoor nodig heb en hoeveel. Dat is iets wat je volkomen op je gevoel doet. Het is soms niet nodig om een figuur die je beschrijft een maatschappelijke achtergrond te geven, ouders bijvoorbeeld, of vrienden. Je kunt het vergelijken met wat er gebeurt als je een tijdje met iemand omgaat. Er is een kritisch punt waarop je zo iemand begint te kennen, een punt waarop hij helemaal voor je begint te bestaan, zonder dat je alles van hem afweet.”

Je bent beroepsschrijver. Je hebt er geen baan bij. In je boeken komen nogal wat gebeurtenissen en situaties voor die je kennelijk door loonarbeid gedwongen hebt meegemaakt. Ik denk aan de gebeurtenissen in de *bi-bliotheek* in *Letter en geest*. Ga je zulke ervaringen niet missen als je alleen maar schrijft?

„Dat dacht ik vroeger wel. Ik was altijd bang dat ik niet genoeg meemaakte, maar ik ben inmiddels 33 en tegenwoordig heb ik het gevoel dat ik veel teveel meemaak. Ik hoef het leven niet op te zoeken, het komt van alle kanten op me af.”

Je zou ook kunnen zeggen dat zelfs wanneer je thuisblijft de wereld volop bij je binnenkomt in de vorm van de overvloedige berichtgeving die deel uitmaakt van onze werkelijkheid.

„Ik zou dat geen werkelijkheid willen noemen. Die berichtgeving is ook een vorm van „kunst”, van fictie. Ik heb daar niet veel aan. Ik kan alleen schrijven over doorleefde zaken, ik moet ertegenaan gelopen zijn, op een tamelijk hardhandige manier.”

Dat wil zeggen dat een uitzending over Nicaragua of Libanon minder sporen nalaat dan wat je hier, rond je woning, of de *Wallejtes* zelf ziet? „Ik word daar zeker door beïnvloed. Maar ik probeer alles zo concreet mogelijk te houden. Als ik vermoed dat ik over Nicaragua schrijf om mijn persoonlijke ongenoegen daarop te projecteren, dan schrijf ik liever over mijn persoonlijke ongenoegen. Het maatschappelijk gebeuren, zeker de politiek, vervult me voornamelijk van scepsis. Het gaat mij om mensen, niet om fetissen. Het gedoe rond de Centruumpartij bijvoorbeeld. Ik vind de reacties op de Centruumpartij veel en veel bedenkelijker dan die Centruumpartij zelf. Het brengt je tot de vraag wat nu eigenlijk fascisme is en daar schrijf ik dan weer wel over. De meest gevaarlijke mensen zijn de mensen die menen dat ze het kwaad kennen en dat ze het kunnen aanwijzen buiten zichzelf. Die moet je wantrouwen. En dat soort kritiek komt in mijn boeken terecht.”

Tijdschrift

Je bent vijf jaar redacteur geweest van *De Revisor*. Je hebt er, neem ik aan, alles in kunnen publiceren wat je wilde, maar nu begin je met *Oek de Jong* een nieuw tijdschrift. Waarom? „*De Revisor* is een prachtige instelling en die moet vooral blijven bestaan. Maar ik ben er wat overboredig gaan voelen en bovendien had ik

behoefte aan een medium dat wat minder geformaliseerd was. Toen ik met Oek in gesprek raakte leek het ons zinvol een tweemans pamflet te beginnen. Een pamflet. Het zal niet regelmatig verschijnen. Het verschijnt alleen als we wat te zeggen hebben en dat vind ik op zichzelf al een zinvolle omkering van de gebruikelijke gang van zaken. Het wordt iets persoonlijks van ons, waarin we elkaars reageren. Het gaat zich onderscheiden door een hele vrije vorm, we zullen op een volstrekt persoonlijke manier gaan es-sayeren. Over kwesties die wij actueel vinden en dat is iets anders dan wat de journalistiek actueel vindt.”

Julie hebben ook een boodschap? „Ja, maar geen slogans. Wij willen

Als Hector Hugh Munro (1870-1916) tegen het eind van de vorige eeuw begint te schrijven, kiest hij als pseudoniem „Saki”, de wijnbrengster uit de *Rubaiyat* van Fitzgerald. Dit pseudoniem is niet zonder betekenis. De grondtoon van de *Rubaiyat* kan weergegeven worden met het bijbelwoord „Laten we eten en drinken want morgen zullen we sterven” en dat is ook de grondtoon van Saki's verhalen. Over alles ligt de doem van een voorbije tijd: het is de wereld van het fin-de-siècle en van de Engelse upper class die kraakt in al haar voegen en die – evenals Munro zelf – in de Eerste Wereldoorlog een einde zal vinden. Het verschil tussen Fitzgerald en Saki is dat de melancholie van de eerste vervangen is door sarcasme en cynisme. Wreedheid, kwaadaardigheid, sardonische humor, – dat zijn de kwalificaties die steeds voor Saki worden gebruikt. Die wreedheid vindt men zowel in de handelingen van de personages als in hun uitspraken. In zijn beroemdste verhaal, „*Sredni Vashtar*”, laat een jongetje zijn tante door een fret doden. „Wie moet het aan het arme kind vertellen? Ik kan het met geen mogelijkheid roep een schelle stem uit. En terwijl ze de zaak met elkaar bespraken, roosterde Conradin nog een stukje brood.”

Het is verleidelijk dit en soortgelijke verhalen te zien als een verlate waakneming van Munro op zijn eigen tantes die hem na de dood van zijn moeder opvoeden en die zijn jeugd vergalden. Zijn zuster schreef later over tante Augusta: „Een vrouw met een ontembaar karakter, met heftige sympathieën en antipathieën, heerszuchtig, met hersens niet de moeite waard om over te praten, en primitief van aard.” In zijn inleiding tot een bloemlezing uit Saki's werk

op onze manier tegenwicht bieden aan het modieuze literatuurbedrijf, zoals dat steeds sterker zijn invloed op de literatuur doet gelden. We zullen op zere tenen gaan staan. Ik zal zelf wel gaan polemiseren met de literatuurwetenschap.”

Hoe zie je die?

„Als een vorm van bange wijsneuzigheid. De verwetenschappelijking van de literatuurbeschouwing die zij laat zien baart mij zorgen, omdat juist de dingen die kwantificeerbaar, meetbaar en verantwoordbaar zijn in de literatuur het minst interessant zijn. Kritiek hoort ervoor te zorgen dat de beste boeken gelezen worden. De kritiek moet een voortdurende discussie voeren over de vraag wat de beste

boeken zijn en die onder de aandacht van het publiek brengen.”

In de aankondiging van jullie tijdschrift hebben jullie gezegd dat kunst nog het enige terrein is in de samenleving waarop een visie uitgedragen kan worden. Een soort vrijiplaats in de cultuur?

„Het is de enige plek, omdat overal daarbuiten het denken steeds meer verwetenschappelijkt. Visie wordt opgevoerd aan methodologie. Neem de politiek. Ook daar zie je een streven het ene probleem na het andere aan te snijden zonder dat er iets verder gekeken wordt. Het levend houden van idealen, waar gebeurt het anders dan in de kunst?”

Katholiek
Wat zijn jouw idealen?
„Ik geloof in een democratie waarin de beste meningen naar voren kunnen komen en waarin de zwakkeren beschermd worden, maar ik hou niet van mensen die zichzelf voortdurend tot zwakkeren verklaren, zoals je de hele dag door op de radio kunt horen. Ik ben in diepe zin katholiek, in mijn visie op de samenleving, dat wil zeggen, ik geloof in een bestemming van de geschiedenis. Ik geloof in een samenleving die er niet alleen op uit is de mensen materieel op hun gemak te stellen: het is onze taak het koninkrijk Gods op aarde te vestigen, daar komt het wel op neer.”

Je hebt eens gezegd dat je behoort tot een generatie die met lege handen staat, kinderen niet van ouders, maar van de verzorgingsstaat. Zonder traditie. Is dit idee niet strijdig met je katholieke visie, die immers een hele oude traditie is?

„Ik heb daar heel bewust voor gekozen. Ik had ook iets anders kunnen kiezen. Je moet mij niet zien als een honderd procent belijdende katholiek. Het katholicisme gaat ervan uit dat er een organische gemeenschap bestaat die in haar geheel gebonden wordt door het geloof. Als je het zo ziet kun je tegenwoordig niet meer katholiek zijn. Voor mij is het katholicisme een ideaal van hoe mensen organisch kunnen samenleven, een utopie.”

Je hebt geen moeite met het instituut van de kerk dat in de praktijk heel andere idealen uitdraagt?

„Nou, dat is niet waar. Mensen hebben natuurlijk hun eigen verantwoordelijkheid, dat wordt ook zo door het geloof gesteld, maar als de kerk leert moet ze haar standpunt vertolken, moet ze, om maar iets te noemen, abortus verbieden. Je kunt wel zeggen dat de kerk niet helemaal consequent is, want als je abortus verbiedt moet je ook atoomwapens verbieden. En dat is waar. Maar als mensen zeggen, we moeten toch af en toe wel een abortus kunnen plegen, waar ze natuurlijk groot gelijk in hebben, dan moeten ze niet eisen dat de kerk dat leert. Dat klopt niet met haar geloofsprincipes.”

In hoeverre ben je praktisch katholiek?

„Alleen in zoverre ik gedoopt ben. Ik hou me veel bezig met het lezen van de bijbel. Ik lees Augustinus nog steeds met groot genoegen en voor mijn werk put ik uit de vormentaal van de kerk. Ik ben geen trouw kerkbezoeker. Dat komt er bij hoge, hoge uitzondering nog wel eens van, maar meestal loop ik halverwege alweer walgend de straat op.”

Maar waarom zeg je dan katholiek en niet christen?

„Omdat ik bijvoorbeeld het calvinisme, dat geen gemeenschapsgevoel kent, antipathiek vind.”

Je kunt jou een katholiek auteur noemen?

„Ik zie mijn werk niet als in dienst staande van het geloof of als een orthodoxe uitdrukking daarvan. Maar ik beschouw het wel als mijn taak mensen nader tot elkaar te brengen. Ik geloof dat mensen, om hun eigenlijke bestemming te bereiken, zichzelf moeten verliezen. Dat wil niet zeggen dat ze zichzelf helemaal ontrouw moeten worden, dat kan niet, en dat zou nooit goed zijn, maar ze moeten boven hun individuele beperktheid uitstijgen. Ik geloof dat de liefde het hoogste is. Om het maar eens cursu te zeggen.”

WILLEM KUIPERS

ADVERTENTIES

Lievegoed

Bernard Lievegoed
De levensloop
van de mens

De levensloop van de mens

Ontwikkeling en ontwikkelingsmogelijkheden in verschillende levensfasen

Een blijvend actueel boek
f 29,25

verkoopbaar in de boekhandel
Lemniscaat

Zojuist verschenen:

Piekeren in Nederland
door Tjalie Robinson

Nooit eerder in boekvorm verschenen artikelen die de overleden auteur in 1954 voor de *Vrije Pers* in Surabaya schreef. Ervaringen, beschouwingen over de eerste confrontatie met Nederland en speciaal met Amsterdam. Frappante uitspraken die, 30 jaar nadat ze gedaan werden, nog actuele waarde hebben. Kenmerkend voor deze schrijver die bekend stond om zijn scherp waarnemingsvermogen en zijn mensenkennis.

Prijs f 27,50 porto f 4,25
ISBN 90 70301 32 6

Uitg./Boekhandel **MOESSON**
Pr. Mauritslaan 36, 2582 LS Den Haag
Tel.: 070-545500 - giro 6685

BOEKHANDEL
VAN GENNIP

Boekenweek 1984

N.a.v. het boek van
Hans v.d. Waarsenburg:
*THEUNE DE VRIES; VOET-
SPOREN DOOR DE TIJD*
Portret van een
kunstenaar

signeren Theun de Vries
en Hans v.d. Waarsenburg
hun boek zaterdag 24
maart v.a. 14.00 uur.
I.s.m. Uitg. Meulenhoff

Nes 128 Amsterdam
Tel.: 020-247035

Tom Panhuijsen
De sollicitant
Een verrassend en
sterk debuut

in de boekhandel
f 24,90
Nijgh & Van Ditmar
's Gravenhage

'Blijvend anders' zo voelt
Bob

den Uyl
zich in deze wereld. Hij
schrijft erover in zijn
nieuwe bundel *Het land-
schap der levens*, waarin
de fantasie, het groteske
en de weemoed elkaar de
hand reiken. Nu voor f 25,-
bij uw boekhandel.
Querido

Helen Mellaart
De bontjas
Twintig levendig
geschreven verhalen

in de boekhandel
f 22,70
Nijgh & Van Ditmar
's Gravenhage